

DOI 10.33099/2618-1614-2024-26-3-18-28

УДК 614.2:355.415.6

В. О. Жаховський,*кандидат наук з державного управління, доцент,
Науково-дослідний інститут проблем військової
медицини Української військово-медичної академії,***В. Г. Лівінський,***кандидат медичних наук,
Науково-дослідний інститут проблем військової
медицини Української військово-медичної академії*

Нормативно-правові та доктринальні засади військової охорони здоров'я і медичного забезпечення Збройних Сил України

У статті досліджено стан і перспективи розвитку системи нормативно-правових актів, доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення Збройних Сил України, в якій виокремлюються чотири рівні. Проаналізовано зміст основних нормативно-правових актів, доктринальних і керівних документів, а також проекти нових документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення Збройних Сил України. Установлено, що зазначені документи потребують регулярного перегляду, уточнення і вдосконалення з урахуванням набутого досвіду та реальних змін характеру й порядку ведення операцій (бойових дій). Стверджується, що поряд з опрацюванням доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення Збройних Сил України нагріла необхідність удосконалення законодавчої бази з питань охорони здоров'я військовослужбовців.

Ключові слова: охорона здоров'я військовослужбовців, медичне забезпечення, доктринальні документи, керівні документи, Збройні Сили України.

© В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський, 2024

Постановка проблеми. Функціонування системи охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення Збройних Сил України (ЗСУ) та інших складових Сил оборони врегульоване системою нормативно-правових актів, доктринальних і керівних документів, яка відповідно до вимог часу постійно розвивається й удосконалюється.

З метою визначення єдиних поглядів на перелік і взаємозв'язок доктринальних і керівних документів з питань управління, застосування, підготовки та забезпечення ЗСУ ще у 2012 р. наказом Генерального штабу Збройних Сил України запроваджено Систему оперативних стандартів Збройних Сил України (Систему документів з питань управління, застосування, підготовки та забезпечення), яка передбачала впорядкування й систематизацію керівних документів, що застосовуються у сфері діяльності ЗСУ як у мирний час, так і в особливий період [1].

Відповідно до цієї Системи оперативних стандартів за напрямом медичного забезпечення було передбачено опрацювання, введення в дію та використання у ЗСУ Керівництва з медичного забезпечення Збройних Сил України в мирний час та Наставови з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період.

У процесі опрацювання зазначених та інших керівних документів з питань медичного забезпечення військ (сил) була створена власна система нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, в основу якої покладені принципи формування та ієрархічної побудови системи доктринальних документів збройних сил держав – членів НАТО [2, с. 47] (рис. 1).

Найвищий рівень ієрархії – основні принципи та керівні документи з питань тилового забезпечення, прийняті на найвищому рівні: РО(2010)0169 Стратегічна концепція Північноатлантичного союзу та С-М(2011)0022 Політичні керівні вказівки.

Другий рівень – комплект документів Комітету НАТО з тилового забезпечення: МС 0319 Принципи і політика тилового забезпечення НАТО, МС 0326/4 Принципи і політика НАТО з медичного забезпечення тощо.

Третій рівень – ключові доктрини НАТО з тилового забезпечення (союзницькі видові публікації): АJP-4 Доктрина з тилового забезпечення Об'єднаних збройних сил (ОЗС) НАТО, АJP-4.4 Доктрина з перевезень і транспорту ОЗС НАТО, АJP-4.10 Доктрина з медичного забезпечення ОЗС НАТО та інші.

Четвертий рівень – публікації з тилового забезпечення (ALP), які є допоміжними документами стосовно доктрини багатонаціонального тилового забезпечення, в яких висвітлюється тилове забезпечення видів збройних сил, зокрема ALP-4.1 Тилове забезпечення

Рис. 1. Ієрархія нормативних документів НАТО

багатонаціональних військово-морських сил, ALP-4.2 Доктрина тилового забезпечення сухопутних військ, ALP-4.3 Доктрина та процедури тилового забезпечення повітряних сил, а також додаткові медичні доктрини: AMedP-1 Медичне планування, AMedP-2 Медична евакуація тощо.

П'ятий рівень – додаткові медичні доктрини та угоди зі стандартизації щодо технічних прийомів, методик і процедур тилового забезпечення, керівні документи з планування тилового забезпечення тощо, в яких викладається деталізований порядок дій з того чи іншого виду тилового забезпечення.

Належність доктринальних документів до певного ієрархічного рівня зумовлена поширенням його повноважень та роллю в загальній системі впорядкування окремих питань діяльності та забезпечення військ.

Питання розроблення нормативної бази діяльності медичної служби ЗСУ та стандартизації медичного забезпечення військ (сил) за досвідом збройних сил держав – членів НАТО досліджували свого часу науковці М. І. Бадюк, О. О. Микита, А. М. Губар, Д. В. Ковида [3–5], а також автори цієї статті та інші [6–8]. Було опрацьовано низку керівних документів за окремими напрямками діяльності медичної служби та медичного забезпечення військ (сил), робилися перші спроби їх систематизації, проте системи нормативно-правових, доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони на той час сформовано ще не було.

З початком збройної агресії РФ проти України у 2014 р., а особливо після затвердження Урядом у 2018 р. Воєнно-медичної доктрини України [9], яка стала основою для розроблення інших (нижчого рівня) документів з питань військової охорони здоров'я та медичного забезпечення військ (сил) [10–12], активізува-

лися роботи щодо їх опрацювання. Фактично в період 2014–2024 рр. був розроблений необхідний комплект документів з означеного питання, який дав змогу сформувати цілісну систему нормативно-правових, доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони.

Мета статті – дослідження стану й розвитку системи нормативно-правових, доктринальних і керівних документів з питань охорони здоров'я військово-службовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони.

Викладення основного матеріалу

Задекларований Україною зовнішньополітичний курс на пріоритетність набуття членства в НАТО передбачає поглиблення співробітництва у військовій сфері з Північноатлантичним альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації [13, 14]. Із цією метою створюється система керівництва Силами оборони та військового управління у ЗСУ на основі принципів і стандартів, прийнятих державами – членами НАТО. Зазначене повною мірою стосується як загалом ЗСУ та інших складових Сил оборони, так і систем їхнього медичного забезпечення.

За роки, що минули від часу затвердження Системи документів з питань управління, застосування, підготовки та забезпечення ЗСУ [1], у Медичних силах Збройних Сил України (далі – Медичні сили) розроблено систему нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, яка за ієрархічною структурою та наповненням відповідає структурі доктринальних і керівних документів збройних сил держав – членів НАТО з питань медичного забезпечення військ [15, 16] (рис. 2).

Відповідно до наведеної структури та ієрархії доктринальних і керівних документів з питань медичного забезпечення збройних сил держав – членів НАТО та з урахуванням вітчизняного законодавства з питань охорони здоров'я в Медичних силах створено систему нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, в якій також можна виокремити чотири рівні (рис. 3), а саме загальнодержавний рівень, рівень Сил оборони, рівень ЗСУ та рівень Медичних сил.

Загальнодержавний рівень системи нормативно-правових, доктринальних і керівних документів з питань військової охорони здоров'я та медичного забезпечення ЗСУ й інших складових Сил оборони представлений Воєнно-медичною доктриною України,

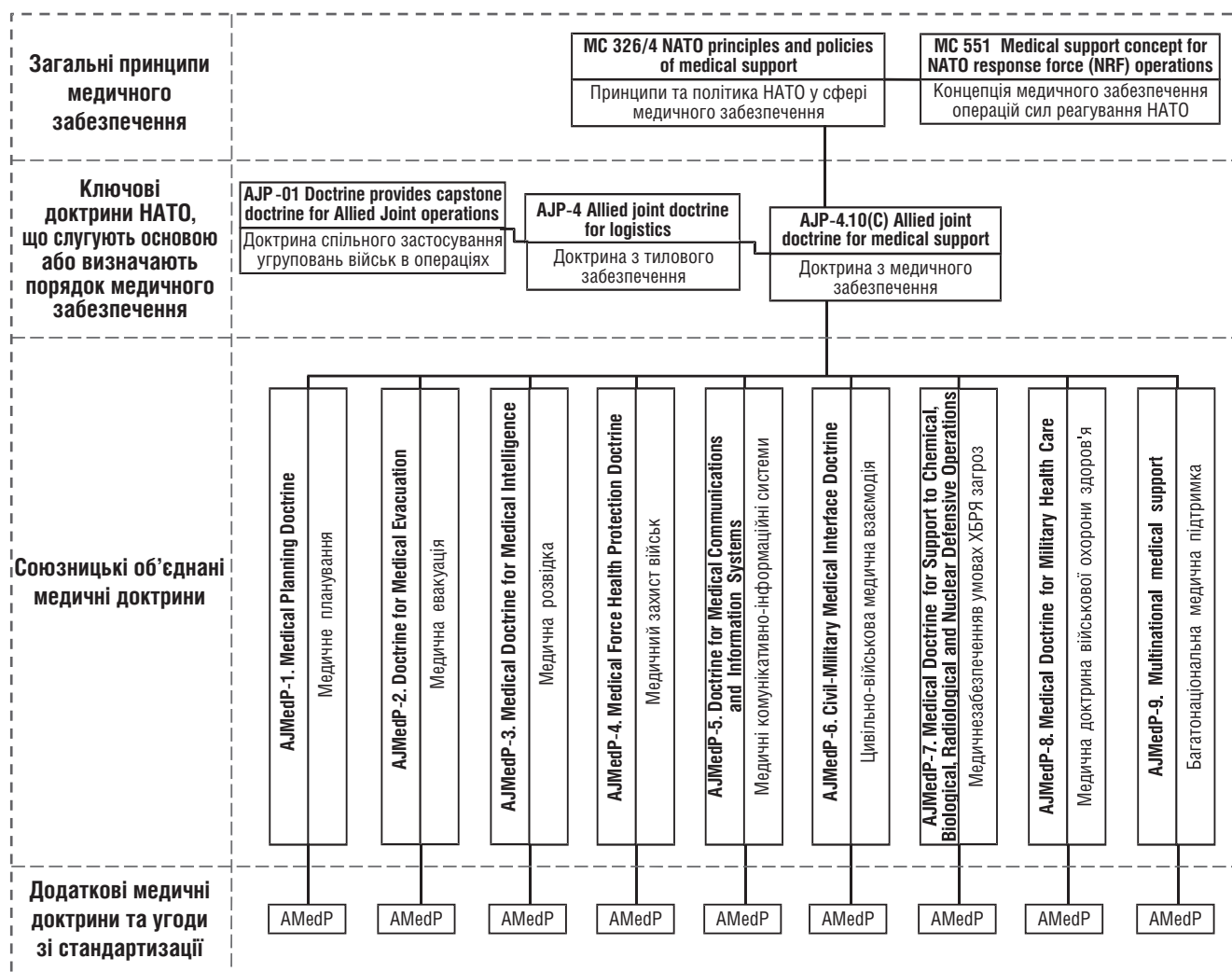

Рис. 2. Ієрархічна структура керівних документів НАТО з питань медичного забезпечення

затвердженою постановою Кабінету Міністрів України № 910 від 31 жовтня 2018 р. [9].

Воєнно-медична доктрина України враховує положення Конституції України, вітчизняного законодавства з питань охорони здоров'я, національної безпеки та оборони держави. Місце та роль Воєнно-медичної доктрини України в системі законодавчих і нормативно-правових актів держави з питань військової охорони здоров'я показані на *рисунку 4*.

Воєнно-медична доктрина України – це політичний загальнодержавний документ, який визначає основні засади формування системи охорони здоров'я військовослужбовців та стосується, крім складових Сил оборони, інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, промислових потужностей, освітнього та наукового потенціалу держави. Особлива увага в Доктрині приділяється налагодженню в особливий період співпраці Медичних сил

ЗСУ і медичних служб інших складових Сил оборони із системою охорони здоров'я держави.

Воєнно-медична доктрина України – це сукупність поглядів, науково обґрунтованих принципів, єдиних організаційних вимог щодо організації медичного забезпечення ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, органів спеціального призначення з правоохоронними функціями.

Доктрина визначає мету, принципи, організаційні основи системи охорони здоров'я військовослужбовців, повноваження та відповідальність за її реалізацію, фінансове та ресурсне забезпечення, наукове супроводження військової охорони здоров'я, розв'язання проблем військової медицини, а головне – відповідальність держави та органів виконавчої влади за розвиток системи охорони здоров'я військовослужбовців і забезпечення її спроможностей у воєнний час.

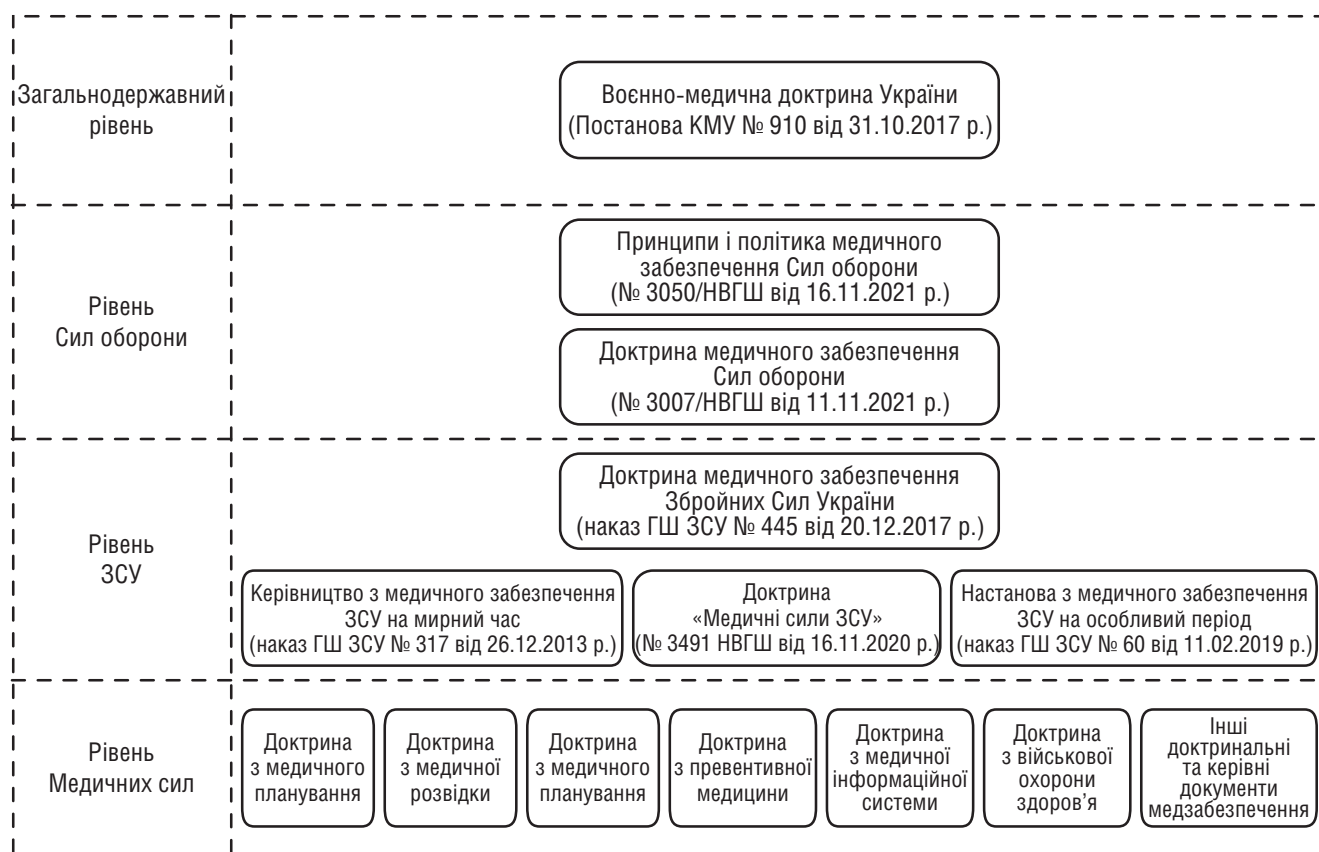

Рис. 3. Система нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони

Метою Доктрини є збереження життя і здоров'я військовослужбовців через досягнення максимальної ефективності їхнього медичного забезпечення шляхом об'єднання спроможностей та зусиль військово-медичних служб і системи охорони здоров'я цивільного населення, а також завчасної підготовки системи охорони здоров'я держави до надання медичної допомоги військовослужбовцям під час дії особливого періоду, надзвичайного стану та інших кризових ситуацій.

Під час опрацювання та погодження проекту Доктрини передбачалося, що після її затвердження буде розроблена й затверджена Державна цільова програма розбудови військової охорони здоров'я, однак це реалізовано не було. Водночас існує можливість реалізації її положень шляхом включення відповідних розділів стосовно розвитку системи медичного забезпечення військ (сил) до складу двох державних програм, які періодично розробляє Міністерство оборони України, зокрема Державної програми розвитку Збройних Сил України та Державної програми розвитку озброєння та військової техніки.

Визначені Доктриною мета, принципи, організаційні основи системи охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових

Сил оборони не втратили своєї актуальності та значущості, водночас деякі її положення досі залишаються нереалізованими.

Рівень доктринальних документів Сил оборони представлений двома документами, розробленими відповідно до доктринальних документів з медичного забезпечення збройних сил держав – членів НАТО з урахуванням національного законодавства з питань охорони здоров'я та оборони держави і затвердженими Головнокомандувачем Збройних Сил України, зокрема Принципами і політикою медичного забезпечення Сил оборони та Доктриною з медичного забезпечення Сил оборони.

Принципи і політика медичного забезпечення Сил оборони (далі – Принципи і політика) [17] визначають загальні принципи охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, які мають на меті досягнення максимальної ефективності діяльності їхніх військово-медичних служб під час виконання спільних завдань у мирний час та оборони держави в особливий період, а також слугують основою для розроблення доктринальних і керівних документів з питань медичного забезпечення всіх складових Сил оборони.

Рис. 4. Місце та роль Воєнно-медичної доктрини України в системі законодавчих і нормативно-правових актів держави з питань військової охорони здоров'я

Принципи і політика враховують сучасні досягнення медицини та визначають основні принципи охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення військ (сил) (оперативні принципи), а також містять концептуальні положення щодо медичного забезпечення військ (сил), які мають використовуватися під час розроблення національних доктрин, концепцій, планів і процедур. Крім того, їхні положення мають ураховуватися під час прийняття оперативних рішень щодо медичного забезпечення військ (сил) у мирний і воєнний час, включаючи миротворчі та гуманітарні операції, місії примушування до миру тощо.

Документ містить чотири основні частини (розділи), які визначають основні принципи військової охорони здоров'я та медичного забезпечення військ (сил), загальні положення (політику) медичного забезпечення, організацію медичного забезпечення військ (сил), окремі питання медичного забезпечення, а також прикінцеві положення.

Затвердження єдиних Принципів і політики дає можливість побудувати медичні служби всіх складових Сил оборони на загальних організаційних засадах за модульним принципом, що підвищує їхню суміс-

ність та сприяє поліпшенню якості надання медичної допомоги і підвищенню ефективності медичного забезпечення військ (сил) на засадах єдиного медичного простору.

Доктрина з медичного забезпечення Сил оборони (далі – Доктрина) [18] – військова керівна публікація, що містить перелік принципів, положень і вимог щодо організації та порядку медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, які є обов'язковими для застосування органами військового управління, командувачами та командирами всіх рівнів і медичними службами під час спільного виконання завдань у мирний час та оборони держави в особливий період.

Доктрина має на меті впровадження єдиних підходів до організації медичного забезпечення всіх складових Сил оборони та надання медичної допомоги пораненим, ураженим, травмованим і хворим військовослужбовцям, налагодження взаємосумісності в діяльності Медичних сил ЗСУ та медичних служб інших складових Сил оборони. Цей документ визначає організацію та порядок охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення військ (сил), рівні медичного забезпечення та організацію проведення медичної

евакуації, порядок планування медичного забезпечення, проведення заходів превентивної медицини тощо.

У Доктрині зазначено, що загальні положення, принципи і вимоги щодо організації та порядку медичного забезпечення військ (сил) розробляються та застосовуються на підставі законодавства України з питань охорони здоров'я, стандартів медичної допомоги (медичних стандартів) і клінічних протоколів, військово-медичних стандартів, з урахуванням вимог ООН та положень Женевських конвенцій про захист жертв війни.

Як реалізація засад єдиного медичного простору в Доктрині розкрито модульний підхід до побудови системи медичного забезпечення, що сприяє підвищенню функціональних спроможностей медичних підрозділів військових частин (з'єднань) та військово-медичних закладів на всіх рівнях медичного забезпечення, забезпечує сумісність Медичних сил ЗСУ та медичних служб інших складових Сил оборони між собою та з національними медичними ресурсами, а також з медичними службами збройних сил держав – членів НАТО.

Окремо в Доктрині наведені зобов'язання держави щодо охорони здоров'я військовослужбовців і відповідальність та обов'язки командирів (командувачів) і керівників медичної служби за медичне забезпечення військ (сил).

Рівень доктринальних і керівних документів з медичного забезпечення ЗСУ представлений документами, затвердженими Головнокомандувачем Збройних Сил України та начальником Генерального штабу ЗСУ. До них належать:

- Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України;
- Доктрина «Медичні сили Збройних Сил України»;
- Керівництво з медичного забезпечення Збройних Сил України на мирний час;
- Настанова з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період;
- Керівництво з медичної евакуації в Збройних Силах України;
- Стратегія розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 р. тощо.

Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України [19] є базовим доктринальним документом щодо медичного забезпечення ЗСУ. Положення зазначеної Доктрини поширюються на медичне забезпечення ЗСУ в мирний час і в особливий період та в будь-яких умовах діяльності. Вона є основою для розроблення нормативно-правових актів і керівних документів з питань медичного забезпечення ЗСУ та призначена для керівного складу, органів управління Медичних сил, керівництва ЗСУ і командувачів (командирів) усіх рівнів виходячи з їхніх обов'язків щодо збереження життя і здоров'я військовослужбовців.

У Доктрині медичного забезпечення Збройних Сил України зазначається, що медичне забезпечення є окремим видом забезпечення ЗСУ та являє собою систему заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я особового складу, запобігання виникненню і поширенню хвороб, надання медичної допомоги військовослужбовцям, лікування і відновлення їхньої працездатності та боєздатності після поранень, захворювань і травм. Медичне забезпечення охоплює організаційні, лікувально-профілактичні (лікувально-евакуаційні), санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, медичне постачання, підготовку військово-медичних кадрів і наукове розв'язання проблем військової медицини. Реалізація зазначених заходів забезпечується наявністю відповідної нормативно-правової бази, належним матеріально-технічним забезпеченням, чіткою системою управління, якісним зв'язком та інформаційною підтримкою.

Доктрина визначає мету, завдання і принципи медичного забезпечення ЗСУ, вимоги до системи медичного забезпечення та організаційні основи медичного забезпечення в мирний та воєнний час і містить вісім розділів:

- Загальні положення;
- Організаційні основи медичного забезпечення;
- Організація медичного забезпечення Збройних Сил України в мирний час;
- Організація медичного забезпечення Збройних Сил України у воєнний час;
- Організація і проведення санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів;
- Медичне постачання;
- Підготовка військово-медичних кадрів та наукове вирішення проблем військової медицини;
- Організація співробітництва та взаємодії з питань медичного забезпечення.

Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України відображає систему поглядів, керівні принципи, положення та вимоги щодо організації медичного забезпечення ЗСУ і не деталізує окремі його складові та клінічні аспекти військової медицини.

Доктрина «Медичні сили Збройних Сил України» [20] визначає завдання, структуру, порядок управління та організацію діяльності Медичних сил ЗСУ. Доктрина є основою для розроблення нормативно-правових актів та керівних документів з питань медичного забезпечення ЗСУ та положень про військово-медичні заклади й органи управління Медичних сил.

Доктрина враховує сучасні підходи до організаційних засад побудови ЗСУ, а також організацію їхнього медичного забезпечення, що визначено в Доктрині медичного забезпечення Збройних Сил України. Доктрина відповідає положенням Воєнно-медичної доктрини України [9], а також Принципам і політиці медичного

забезпечення НАТО (МС 0326/4) [21] та Спільній доктрині з медичного забезпечення НАТО (АJP-4.10(C)) [15].

У Доктрині вперше наведено визначення поняття «Медичні сили»: це сили і засоби у складі ЗСУ, що становлять сукупність органів управління медичним забезпеченням, закладів охорони здоров'я ЗСУ, медичних служб і медичних підрозділів військових частин (з'єднань), військових навчальних закладів та установ, об'єднаних спільною метою та завданнями для цілеспрямованої діяльності щодо збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців, запобігання виникненню і поширенню хвороб, надання медичної допомоги військовослужбовцям, лікування і відновлення їхньої боєздатності та працездатності після поранень, уражень, захворювань і травм.

Окремими розділами Доктрини викладені завдання, організаційна структура і порядок управління Медичними силами.

Керівництво з медичного забезпечення Збройних Сил України на мирний час [22] опрацьоване і затверджене наказом Генерального штабу ЗСУ ще у грудні 2013 р. і, звичайно, потребує переопрацювання після закінчення війни.

Положення цього Керівництва роз'яснюють та розкривають вимоги військових статутів Збройних Сил України з питань охорони здоров'я військовослужбовців, вимоги інших нормативно-правових актів з метою єдиного їх розуміння, визначають порядок та особливості медичного забезпечення ЗСУ в умовах їхньої повсякденної діяльності, а також зміст та організацію роботи закладів охорони здоров'я і медичних підрозділів військових частин (з'єднань) ЗСУ, функціональні обов'язки посадових осіб медичної служби.

Особливо важливим та актуальним керівним документом в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України є **Настанова з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період** [23].

Настанову розроблено з урахуванням положень Военної доктрини України, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегічного оборонного бюлетеня України та Военно-медичної доктрини України, а також досвіду медичного забезпечення військ (сил) під час антитерористичної операції на сході України та операції Об'єднаних сил.

Під час опрацювання Настанови враховані сучасні погляди на форми і способи застосування військ (сил) в операціях (бойових діях), а також вимоги керівних документів НАТО щодо медичного забезпечення.

Настанова визначає порядок організації медичного забезпечення ЗСУ залежно від варіантів та умов застосування військ (сил), завдання медичної служби, порядок планування та проведення лікувально-евакуаційних, санітарно-гігієнічних та протиепідемічних

заходів, медичного постачання (медичної логістики) та медичного захисту військ (сил).

У рамках виконання науково-дослідної роботи «Обґрунтування шляхів розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на засадах єдиного медичного простору», шифр «Моноліт», в Українській військово-медичній академії опрацьований проєкт нової Настанови з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період, направлений до Командування Медичних сил, який пропонується затвердити наказом Головнокомандувача Збройних Сил України.

Проєкт Настанови складається з двох частин:

- Загальні питання медичного забезпечення Збройних Сил України;
- Медичне забезпечення військових частин (з'єднань), оперативних угруповань військ (сил) Збройних Сил України.

Перша частина проєкту Настанови містить 11 розділів, у яких висвітлюються основи організації медичного забезпечення ЗСУ, наведений порядок організації лікувально-евакуаційних заходів, медичної розвідки, превентивної медицини, медичного захисту особового складу військ (сил), забезпечення медичним майном (медична логістика), управління медичним забезпеченням, охорони та оборони медичних підрозділів військових частин (з'єднань) і військово-медичних закладів.

У другій частині Настанови розкриваються питання медичного забезпечення мобілізаційного розгортання ЗСУ, порядок медичного забезпечення військових частин (з'єднань) видів, окремих родів військ (сил) у різних умовах застосування військ (сил), особливості медичного забезпечення військових частин (з'єднань) під час руйнування радіаційних, хімічних і біологічних об'єктів, медичне забезпечення угруповань військ (сил), організація роботи медичних підрозділів військових частин (з'єднань) і військово-медичних закладів, а також медичні аспекти відновлення боєздатності військових частин (з'єднань).

Крім наведених на *рисунку 3* нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з медичного забезпечення ЗСУ актуальним і важливим в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України є **Керівництво з медичної евакуації у Збройних Силах України** [24]. Це Керівництво розроблене відповідно до сучасних поглядів на форми і способи застосування ЗСУ в сучасних операціях (бойових діях) та організацію їхнього медичного забезпечення і враховує вимоги щодо медичного забезпечення збройних сил держав – членів НАТО. Положення Керівництва роз'яснюють і розкривають сутність медичної евакуації та порядок її проведення у ЗСУ.

На цей час на виконання оперативного завдання Командування Медичних сил в Українській військово-медичній академії опрацьований проєкт Доктрини

з медичної евакуації у Збройних Силах України, яка має прийти на заміну Керівництву з медичної евакуації у Збройних Силах України. Проєкт Доктрини направлений до Командування Медичних сил і пропонується до затвердження Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Видання цієї Доктрини має на меті формування єдиного розуміння та єдиних підходів до організації та порядку проведення медичної евакуації в ЗСУ, визначення завдань і відповідальності за її проведення органів військового управління ЗСУ, командирів військових частин (з'єднань), органів управління медичним забезпеченням, начальників медичних служб і посадових осіб медичних підрозділів військових частин (з'єднань), евакуаційно-транспортних частин і підрозділів, керівників військово-медичних закладів.

Крім доктринальних і керівних документів, що визначають порядок медичного забезпечення ЗСУ в мирний час і в особливий період, важливим концептуальним документом з питань розвитку Медичних сил і системи медичного забезпечення ЗСУ є **Стратегія розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 року** [25], затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України у березні 2020 р.

З метою реалізації досвіду застосування Сил оборони під час повномасштабної збройної агресії РФ проти України Головнокомандувачем Збройних Сил України поставлене завдання щодо уточнення та переопрацювання стратегій розвитку видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ. На виконання оперативного завдання Командування Медичних сил в Українській військово-медичній академії опрацьований проєкт нової Стратегії розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 р., який вже направлений до Командування Медичних сил і пропонується до затвердження Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Проєкт нової Стратегії розвитку Медичних сил передбачає формування сучасної ефективної системи медичного забезпечення ЗСУ, яка забезпечить комплектування військ (сил) здоровим поповненням, збереження життя та зміцнення здоров'я військовослужбовців, надання своєчасної, високоякісної та ефективної медичної допомоги, підтримання боєздатності військ (сил) на належному рівні та буде здатною до медичного забезпечення військ (сил) відповідно до вимог держав – членів НАТО.

Згідно зі Стратегією розвиток Медичних сил здійснюватиметься відповідно до Візії ЗСУ з визначенням основних цілей і завдань, етапів і пріоритетів розвитку, можливостей національної економіки, фінансових ресурсів і міжнародної матеріально-технічної допомоги на розвиток найважливіших спроможностей.

Візія Медичних сил – це Медичні сили, спроможні та готові до медичного забезпечення ЗСУ та інших

складових Сил оборони у процесі їх застосування в разі збройного конфлікту (повномасштабної збройної агресії) проти України, надання медичної допомоги пораненим, ураженим, травмованим і хворим військово-службовцям у разі масових санітарних втрат під час воєнних дій, стихійних лих, катастроф природного і техногенного характеру. Візія Медичних сил передбачає формування сучасної ефективної системи медичного забезпечення, яка забезпечить комплектування військ (сил) здоровим поповненням, збереження життя та зміцнення здоров'я військовослужбовців, надання своєчасної, високоякісної та ефективної медичної допомоги, підтримання на належному рівні боєздатності військ (сил).

Місія Медичних сил – це ефективне, своєчасне та якісне медичне забезпечення ЗСУ шляхом проведення лікувально-профілактичних (лікувально-евакуаційних), санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів для збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців, надання їм необхідної медичної допомоги після поранень, травм і захворювань, а також скорішого відновлення їхньої боєздатності.

Мета Медичних сил – це безпечне середовище, своєчасна та якісна медична допомога, здорові військовослужбовці, боєздатні та боєготові ЗСУ, гарантована національна безпека і надійна оборона держави.

Стратегія Медичних сил – це система поглядів щодо досягнення візії, місії та мети розвитку Медичних сил. Стратегія передбачає визначення цілей, напрямів, шляхів, етапів та очікуваних результатів розвитку Медичних сил.

Цінності Медичних сил – це санітарне благополуччя військ (сил), здорові та боєздатні військовослужбовці ЗСУ, що забезпечується та реалізується через високий професіоналізм медичного персоналу, здатного реалізувати візію та місію Медичних сил і досягти мети їхнього розвитку.

Стратегія є документом довгострокового планування, послідовним, конструктивним і раціональним планом, підкріпленим ідеологією, стійким до динамічних змін умов середовища, що супроводжується постійним аналізом і моніторингом у процесі його реалізації та спрямованим на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Метою цієї Стратегії є формування бачення розвитку Медичних сил у майбутньому шляхом поетапного нарощування їхніх спроможностей, у тому числі генерація сил (навчання та підготовка до медичного забезпечення військ (сил) за різними варіантами їхнього застосування).

Окрему групу доктринальних і керівних документів з питань медичного забезпечення військ (сил) становлять документи, які затверджуються командувачем Медичних сил. На цьому рівні розробляються

та затверджуються доктринальні, керівні, інструктивно-методичні та інші документи з окремих питань медичного забезпечення ЗСУ й порядку та обсягу надання медичної допомоги пораненим, ураженим, травмованим і хворим військовослужбовцям.

На цей час розроблені й затверджені такі документи:

- Доктрина «З військової охорони здоров'я» [26];
- Доктрина «З превентивної медицини» [27];
- Доктрина «З медичної розвідки» [28];
- Доктрина «З медичного забезпечення захисту військ (сил) в умовах хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загроз» [29];
- Доктрина «З медичного планування» [30];
- Доктрина з медичної інформаційної системи [31];
- Доктрина «Цивільно-військове співробітництво в рамках медичного забезпечення» [32].

Розроблена система нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони дає можливість упорядкувати діяльність Медичних сил Збройних Сил України, органів управління медичним забезпеченням усіх рівнів налагодити належне медичне забезпечення військ (сил).

Водночас, як свідчить досвід медичного забезпечення військ (сил), одержаний під час відбиття повномасштабної збройної агресії РФ проти України, наявні доктринальні та керівні документи з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони потребують регулярного перегляду, уточнення й удосконалення з урахуванням реальних змін характеру і порядку ведення операцій (бойових дій).

Крім того, для подальшого розвитку системи нормативно-правових, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони автори вважають за необхідне:

- затвердити Головнокомандувачем Збройних Сил України проекти Настанови з медичного забезпечення ЗСУ в особливий період та оновлену Стратегію розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 р.;
- з метою чіткого визначення підпорядкованості органів управління медичним забезпеченням видів, окремих родів військ (сил), угруповань військ (сил) ЗСУ Командуванню Медичних сил, а також установлення повноважень командувачу Медичних сил ЗСУ надавати обов'язкові для виконання розпорядження, доручення, вказівки з питань медичного забезпечення військ (сил) органам управління медичним забезпеченням, у тому числі видів, окремих родів військ (сил), угруповань військ (сил) ЗСУ під час виконання заходів

медичного забезпечення застосування ЗСУ та інших складових Сил оборони внести відповідні зміни в Положення про Командування Медичних сил ЗСУ [33];

- затвердити наказом Командування Медичних сил ЗСУ Систему стандартів медичного забезпечення Збройних Сил України (Систему військово-медичних стандартів), розроблену фахівцями Української військово-медичної академії в рамках виконання науково-дослідної роботи «Обґрунтування шляхів розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на засадах єдиного медичного простору», шифр «Моноліт»;

- у плановому порядку продовжити розробку необхідних стандартів медичного забезпечення ЗСУ (військово-медичних стандартів) та переопрацювання (вдосконалення) існуючих доктринальних, керівних, інструктивно-методичних та інших документів з окремих питань медичного забезпечення ЗСУ, порядку та обсягу надання медичної допомоги пораненим, ураженим, травмованим і хворим військовослужбовцям.

Водночас для реалізації прав і потреб військовослужбовців на охорону здоров'я, повноцінне та якісне медичне забезпечення вбачається за необхідне доповнити окремими розділами деякі законодавчі акти України, зокрема:

- внести зміни (доповнення) до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» окремим розділом «Охорона здоров'я військовослужбовців та ветеранів військової служби»;
- внести зміни (доповнення) до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» положеннями про відновлення підготовки офіцерів медичної служби запасу як базової (нормативної) складової змісту вищої медичної освіти в усіх вищих медичних навчальних закладах, відповідно до пропозицій Міністерства освіти і науки України щодо запровадження з вересня 2024 р. у вищих навчальних закладах військових кафедр для обов'язкової базової військової підготовки (стрільця) [34];
- опрацювати пропозиції (окремим розділом) до проекту Закону України «Про запровадження загальнообов'язкового медичного страхування населення України» – робоча назва окремого розділу «Медичне страхування військовослужбовців».

Висновки

1. На цей час в Україні сформовано систему охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони, врегульовану системою нормативно-правових актів, доктринальних і керівних документів.

2. Сформована система охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ відповідає

вимогам законодавства України з питань охорони здоров'я та оборони держави, доктринальним і керівним документам збройних сил держав – членів НАТО з питань медичного забезпечення військ (сил), а також потребам ЗСУ. Водночас, як показує досвід медичного забезпечення військ (сил) під час відбиття повномасштабної збройної агресії РФ проти України, вона потребує постійного вдосконалення з урахуванням реальних змін характеру та порядку ведення операцій (бойових дій).

3. У Командуванні Медичних сил та в Українській військово-медичній академії напрацьовано проекти нових доктринальних і керівних документів щодо подальшого розвитку системи охорони здоров'я військовослужбовців і вдосконалення медичного забезпечення військ (сил), прийняття яких є вкрай необхідними для покращення медичного забезпечення ЗСУ.

4. Поряд з розвитком системи нормативно-правових актів, доктринальних та керівних документів з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення ЗСУ та інших складових Сил оборони в умовах триваючої збройної агресії РФ проти України, на думку авторів, назріла необхідність удосконалення законодавчої бази України з питань охорони здоров'я військовослужбовців.

Перелік літератури

1. Про затвердження Системи оперативних стандартів Збройних Сил України (Системи документів з питань управління, застосування, підготовки та забезпечення) : наказ Генерального штабу Збройних Сил України № 220 від 22 жовтня 2012 р.
2. NATO Logistics Handbook [Електронний ресурс] : November 2012 / [Logistics Committee Secretariat, International Staff] // NATO. – Режим доступу : https://www.nato.int/docu/logi-en/logistics_hndbk_2012-en.pdf.
3. Бадюк М. І. Основні засади формування нормативної бази діяльності медичної служби Збройних Сил України / М. І. Бадюк // Військова медицина України. – 2007. – Т. 7, № 1–2. – С. 5–9.
4. Бадюк М. І. Обґрунтування та розробка моделі стандартизації медичного забезпечення Збройних Сил України та оцінка її ефективності / М. І. Бадюк, О. О. Микита, А. М. Губар // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe = East European Scientific Journal. – 2016. – № 7. – С. 37–46.
5. Бадюк М. І. Нормативно-правова база медичного забезпечення Збройних Сил України в умовах запровадження стандартів НАТО / М. І. Бадюк, Д. В. Ковида, О. О. Микита // Екстрена медицина: від науки до практики. – 2017. – № 2 (23). – С. 11–20.
6. Жаховський В. О. Воєнно-медична доктрина України: її місце серед нормативно-правових актів держави та роль у формуванні системи медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення у воєнний час / В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – № 6 (43). – С. 397–403.
7. Білий В. Я. Місце та роль Воєнно-медичної доктрини України у формуванні системи медичного забезпечення військ і цивільного населення у воєнний час / В. Я. Білий, В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський // Наука і оборона. – 2015. – № 1. – С. 9–14.
8. Жаховський В. О. Воєнно-медична доктрина України як основа системи військово-медичних стандартів / В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський, М. В. Кудренко, І. П. Мельник // Економіка і право охорони здоров'я. – 2015. – № 1 (1). – С. 70–76.
9. Воєнно-медична доктрина України [Електронний ресурс] : затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 910 від 31 жовтня 2018 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-p#Text>.
10. Хоменко І. П. Воєнно-медична доктрина України – основоположний документ військової медицини / І. П. Хоменко, В. Я. Білий, В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський // Військова медицина України. – 2018. – Т. 18, № 3. – С. 5–12.
11. Жаховський В. О. Місце та роль воєнно-медичної доктрини України у формуванні сучасної системи військової охорони здоров'я / В. О. Жаховський, В. Г. Лівінський, М. В. Кудренко та ін. // Україна. Здоров'я нації. – 2018. – № 4 (53). – С. 26–35.
12. Лівінський В. Г. Обґрунтування системи стандартизації медичного забезпечення у Збройних Силах України [Електронний ресурс] / В. Г. Лівінський, В. О. Жаховський, А. В. Швець, О. М. Іванько // Український журнал військової медицини. – 2023. – Т. 4, № 3. – С. 21–37. – Режим доступу : [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-021).
13. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] : Закон України № 2411-VI від 1 липня 2010 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
14. Про національну безпеку України [Електронний ресурс] : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
15. Allied Joint Doctrine for Medical Support [Електронний ресурс] : AJP-4.10 : NATO Standard / NATO Standardization Office. – Edition C, Version 1. – [Brussels] : NSO, 2019 // NATO Centre of Excellence for Military Medicine. – Режим доступу : https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-4.10_EDC_V1_E_2228.pdf.
16. Лівінський В. Г. Стандартизація медичного забезпечення у збройних силах держав-членів НАТО [Електронний ресурс] / В. Г. Лівінський, В. О. Жаховський, А. В. Швець, О. М. Іванько // Український журнал військової медицини. – 2022. – Т. 3, № 2. – С. 5–18. – Режим доступу : [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-005).
17. Доктрина «Принципи і політика медичного забезпечення сил оборони» : СП 4-00(35)01.01 : затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 15 листопада 2021 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2021. – 32 с.
18. Доктрина з медичного забезпечення сил оборони : ВКП 4-00(35)01.01 : затверджена Головнокомандувачем

Збройних Сил України 11 листопада 2021 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2021. – 64 с.

19. Доктрина медичного забезпечення Збройних Сил України : затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України № 445 від 20 грудня 2017 р.

20. Доктрина «Медичні сили Збройних Сил України» : ВКП 4-35(36).01 : затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 13 листопада 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 46 с.

21. NATO Principles and Policies of Medical Support : MC 0326/4 / NATO Military Committee. – [Brussels] : [б. в.], 2018. – 29 р.

22. Керівництво з медичного забезпечення Збройних Сил України на мирний час : затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України № 317 від 26 грудня 2013 р.

23. Настанова з медичного забезпечення Збройних Сил України на особливий період : затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України № 60 від 11 лютого 2019 р.

24. Керівництво з медичної евакуації у Збройних Силах України : затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України № 258 від 9 липня 2018 р.

25. Стратегія розвитку Медичних сил Збройних Сил України до 2035 : затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України № 100 від 12 березня 2020 р.

26. Доктрина «З військової охорони здоров'я» : ВКП 4.35-01 : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 222 від 17 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 39 с.

27. Доктрина «З превентивної медицини в Збройних Силах України» : ВКДП 10-35(42)03.01 : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 222 від 17 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил

Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 11 с.

28. Доктрина «З медичної розвідки» : ВКП 10-00(168)03.01 : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 222 від 17 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 26 с.

29. Доктрина «З медичного забезпечення захисту військ (сил) в умовах хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загроз» : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 222 від 17 грудня 2020 р.

30. Доктрина «З медичного планування» : ВКП 4-35(36).01 : затверджена наказом Командування Медичних сил Збройних Сил України № 224/ДСК від 18 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 60 с.

31. Доктрина «Медичні комунікаційні та інформаційні системи Збройних Сил України» : ВКП 6-35(180)03.01 : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 222 від 17 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 32 с.

32. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво в рамках медичного забезпечення» : ВКП 9-35(03).01 : затверджена наказом командувача Медичних сил Збройних Сил України № 213 від 8 грудня 2020 р. / Командування Медичних сил Збройних Сил України, Українська військово-медична академія. – [К.] : [б. в.], 2020. – 14 с.

33. Положення про Командування Медичних сил Збройних Сил України : наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 15 березня 2023 р.

34. «Право на освіту не має бути причиною для уникнення призову», – Михайло Винницький про реформу вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] // Радіо Культура. – Режим доступу : <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=102783>.